

Nazwiska równe apelatywom na pograniczu polsko-ukraińskim – wybrane problemy

Feliks Czyżewski

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0003-0899-1972

Surnames equal to Appellatives on the Polish-Ukrainian Border – Selected Problems

ABSTRACT: The study presents selected appellative surnames taken from the List of the Alumni of the Wyszni High School in Southern Podlasie. The adopted criterion for selection was the rule that an appellative from which a surname was formed has to indicate – through its linguistic form or semantics – that it is a Ukrainism/Ruthenism. The analysis of the anthroponymic and lexicological material applies the method of comparative grammar, enriched with the dialectological method and complemented with the method of linguistic geography, with the analyzed surnames (*Gładun/Gładuń, Haliburda, Halaburda,*

Hładun, Holod, Holownia) juxtaposed with their corresponding anthroponyms in Poland and in Ukraine. The conclusions drawn from the analysis indicate that the surnames taken into consideration are anthroponyms typical of the Polish-Ukrainian/East Slavic borderland. One of the features of the linguistic borderland is the semantic variantivity of lexemes transferred onto the level of proper names. Another conclusion is that the surnames isolated during the analysis were formed from lexemes that have the status of peripheral archaisms.

KEYWORDS: Polish-Ukrainian anthroponymy; Slavic dialectology; linguistic geography.

CONFLICT OF INTERESTS STATEMENT: The author declares that there were no conflicts of interest in this study.

AUTHOR'S CONTRIBUTION: The author assumes sole responsibility for: preparing the research concept of the article, the way it is presented, developing the method, collecting and analyzing data, formulating conclusions, and editing the final version of the manuscript.

Artykuł nawiązuje do tematyki kontaktów językowych ukształtowanych historycznie na obszarze dwujęzycznym wschodniej Lubelszczyzny. Podstawą materiałową artykułu jest spis 3960 absolwentów Liceum Ogólnokształcącego w Wisznicach w latach 1950–2016 [Szołucha 2016: 14–63]. Dane dotyczące „absolwentów spisano na podstawie arkuszy ocen znajdujących się w archiwum szkoły” [Szołucha 2016: 63]. Zasięg terytorialny obszaru, z którego rekrutowała się młodzież (do LO w Wisznicach, znajdujących się do 1975 roku w powiecie włodawskim, obecnie białskim), był – jak pisał wieloletni dyrektor Liceum, Aleksander Szołucha, „rozległy i obejmował siedem gmin, począwszy od Sławatycz [nad Bugiem – przyp. F. Cz.], po Kolano na zachodzie, od Łomaz na północy, po Podedwórze na południu”¹ [Szołucha 2019: 23–24]. Taka stabilność bazy rekrutacyjnej istniała do lat 90. XX wieku, później zasięg terytorialny owej bazy uległ z różnych powodów pewnej modyfikacji.

Wyodrębnione ze spisu absolwentów nazwiska odapelatywne stanowią około 10% ogólnego zbioru, w tym utworzone od leksemów typowych pod względem struktury językowej dla badanego pogranicza – ok. 5%. Dotychczasowe badania nad antroponimią regionu włodawskiego i ich wyniki przedstawił autor w kilku publikacjach [Czyżewski 2019; 2021; 2022; GalaCzyż]. Obecnie z całego wykazu prezentowane są, ze względu na ograniczenia wydawnicze, tylko nazwiska mieszczące się w grupie alfabetycznej G–H (nazwiska znajdujące się w zbiorze alfabetycznym A–D zostały omówione w odrębnym artykule²).

Celem artykułu jest analiza nazwisk równych apelatywom funkcjonującym obecnie lub w przeszłości w ogólnym języku ukraińskim bądź w dialektach języka ukraińskiego. Przedmiotem opisu są wybrane nazwiska powstałe w wyniku *przeniesień* (*derywatów semantycznych*) używane przez autochtoniczną ludność etnicznie ukraińską/rusińską zamieszkującą historyczne ziemie południowego Podlasia oraz zachodniego Polesia i Wołynia, tj. na obszarach znajdujących się po obu stronach Bugu, stanowiącego obecnie granicę państwową między Polską a Ukrainą i południowo-zachodnią Białorusią. Wprawdzie bazę materiałową stanowi niewielki zbiór, liczący 4 tys. zapisów nazwisk uczniów LO w Wisznicach, uzupełniony jednak o kolejne zbiory antroponimiczne, m.in. o miana ludności gminy Wisznice [GalaCzyż] oraz o nazwiska zmarłych osób poświadczone w inskrypcjach nagrobnych na ponad 60 cmentarzach południowego Podlasia i Chełmszczyzny [CzyżAntrop], wzbogacony nadto o antroponimy zachodniego Polesia i Wołynia zebrane i opublikowane

- 1 Administracyjnie obszar ten należy do południowej części powiatu Biała Podlaska i północnej części powiatu włodawskiego.
- 2 Czyżewski Feliks, *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie na przykładzie antroponimii włodawskiej*, RKJ ŁTN (w druku).

przez Hryhorię Arkuszną [*Słownik przyswyszcz piwniczno-zachidnoji Ukrainy ta sumiżnych zemel*, Łuc'k 2013 (dalej: SPPrZU)], mogą stanowić podstawę do wniosków o procesach zachodzących w imiennictwie ludności włościańskiej od drugiej połowy XIX wieku na obszarach Podlasia, Polesia i Wołynia³.

W analizie antroponimów zastosowano metodę porównawczą, wzbogaconą o metodę dialektologiczną i uzupełnioną o metodę geografii językowej, zestawiając analizowane nazwiska z odpowiadającymi im antroponimami w Polsce i na Ukrainie.

Nazwiska powstałe na bazie ukrainizmów to nazwiska autochtonicznej ludności nadbużańskiej. Wiejska ludność powiatów bialskiego i włodawskiego⁴, posługująca się na co dzień lokalną gwarą ukraińską⁵, stopniowo od XIX wieku pod wpływem Cerkwi unickiej⁶, a od 1905 roku, tj. od ukazania tolerancyjnego, także Kościoła rzymskokatolickiego, przyswajała polszczyznę w jej odmianie kresowej. Przyspieszony proces polszczenia się nadbużańskiej ludności autochtonicznej dokonywał się w okresie II Rzeczypospolitej poprzez szkołę i administrację państwową. Istniejące wyspowo na Podlasiu wsie szlacheckie, np. Huszcza pod Białą Podlaską, nie utrzymywały w zasadzie do drugiej połowy XX wieku kontaktów sąsiedzkich z okoliczną ludnością chłopską [Buczyński 1967: 224–225].

Władysław Kuraszkiewicz w latach 30. XX wieku określał następująco przyczyny warunkujące dwujęzyczność autochtonicznej ludności nadbużańskiej:

Bezpośrednie i odwieczne sąsiedztwo dwu pokrewnych sobie języków polskiego i ruskiego jest dla stosunków gwarowych Lubelszczyzny faktem może

3 Uwaga ta dodana została do pierwotnej wersji artykułu, już po uwagach recenzyjnych.

4 W XVI wieku Wyszynice i okoliczne ziemie znajdowały się w obrębie Wielkiego Księstwa Litewskiego [zob. Tarasiuk 2010: 13–15]. W latach 1520–1566 leżały w województwie podlaskim, po czym w roku 1566 włączone zostały do powiatu brzeskiego i województwa brzeskiego, a więc do WKL.

5 Gwara ukraińska w XIX wieku określana była przez ówczesnych etnografów i lokalną szlachtę mową rusińską. O sytuacji językowej we Włodawie i wsi włodawskiej Alfred Sokołowski (1849–1924), urodzony we Włodawie, pisał w swoim pamiętniku z lat 1861–1868 następująco: „[...] większość mieszczan [z Włodawy – przyp. F. Cz.] i mieszkańców sąsiednich wsi stanowili unicy, mówiący po rusińsku. W ogóle mowa rusińska była [...] na równi z polskim językiem uprawianą – chłopci okoliczni mało mówili po polsku, natomiast mieszczenie dobrze władali polskim językiem, aczkolwiek w domu używali rusińskiego. Pamiętam w domu ojca mojego [we Włodawie – przyp. F. Cz.], gdzie było kilkoro służby, mówiła ona poprawnie po polsku, w kuchni jednak panowała rozmowa tylko rusińska” [Stańczak 2024: 97].

6 Polonizowanie się ludności wiejskiej pod wpływem Cerkwi unickiej na ziemi włodawskiej pokazał Leon Kunicki w utworze *Iwanko* [zob. Czyżewski, Dudek 2022].

najważniejszym. Polacy i Rusini na znacznej przestrzeni wschodniej polaci Województwa, mieszkając od wieków nie tylko obok siebie, ale także promiscue, w tych samych wsiach, żyją wszędzie w jednakich warunkach społecznych i gospodarczych, nic też dziwnego, że w ich języku wiele istnieje cech dowodzących silnego wzajemnego oddziaływania. [Kuraszkiewicz 1932, za: Kuraszkiewicz 1985: 15].

1. Metoda prezentacji materiału

Geografię analizowanych nazwisk ukazano, zestawiając dane ze wschodniej Polski⁷, gdzie zamieszkuje w większości ludność autochtoniczna, z informacjami z obszarów północno-zachodniej Polski⁸ zamieszkiwanej przez ludność napływową, mającą swoje „korzenie” na wschodzie Polski bądź na dawnych Kresach (II Rzeczypospolitej).

Geografię nazwisk ukazano zgodnie z ich opisem znajdującym się w *Słowniku nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, wyd. Kazimierz Rymut (dalej: Rymut)⁹ oraz *Internetowym słowniku nazwisk w Polsce*, oprac. zespół Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie (dalej: ISNP)¹⁰. Zasięgi występowania

-
- 7 Przez określenie „wschodnia Polska” stosowane w artykule rozumie się obszar obecnych województw: podlaskiego, wschodniej części lubelskiego i podkarpackiego.
 - 8 Stosowane w publikacji określenie „ziemie północno-zachodniej Polski” oznacza tę część ziem, które po II wojnie światowej zostały włączone w skład terytorium państwa polskiego. Na ziemie północno-zachodnie zostali skierowani Polacy z dawnych Kresów (1945–1946) oraz wysiedlona w czasie akcji „Wisła” w 1947 roku ludność ukraińskojęzyczna i prawosławna/greckokatolicka, pochodząca ze wschodniej Lubelszczyzny i wschodniej części województwa rzeszowskiego oraz południowej części krakowskiego [Misiło 1993]. Stosowane w niniejszym tekście określenie „północno-zachodnia Polska” dotyczy obecnie takich województw (w całości lub w części), jak: podlaskie (część północna, dawniej suwalskie), warmińsko-mazurskie, pomorskie, zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie i opolskie.
 - 9 Słownik Rymuta powstał na bazie danych PESEL z roku 1990. W artykule, w części dotyczącej geografii występowania omawianych nazwisk, stosuje się podział administracyjny przyjęty przez tegoż autora. Użyte w tekście określenie „wschodnia Polska” oznacza zgodnie za Rymut następujące województwa: białostockie, białkopodlaskie, chełmskie, zamojskie, przemyskie, krośnieńskie. Z kolei przez określenie „ziemie północno-zachodniej Polski” rozumie się, za Rymut, następujące województwa: suwalskie, olsztyńskie, elbląskie, gdańskie, śląskie, koszalińskie, szczecińskie, gorzowskie, zielonogórskie, jeleniogórskie, legnickie, wrocławskie, wałbrzyskie, opolskie (zob. mapa w Rymut).
 - 10 Słownik INSP powstał na bazie danych PESEL z 2014 roku, z uzupełnieniem danych do roku 2021 i jest nadal aktualizowany (informacja ze *Wstępu* do ISNP).

omawianych nazwisk określono na podstawie załączonych map¹¹ (zob. mapy <https://nazwiska.ijp.pan.pl>). Z kolei do ukazania geografii występowania omawianego nazwiska na terytorium Ukrainy wykorzystano: *Słownik sučasnych ukrajinskich pryzwyszcz* autorstwa Julijana Red'ki [dalej: Red'ko], a także i *Internetowy słownik nazwisk na terytorium Ukrainy* (dalej: ISNU), zawierający dane z okresu 2011–2013 (wraz z zamieszczonymi mapami ukazującymi geografie rozprzestrzeniania się danego nazwiska, umieszczonego w bazie słownika (strona <https://ridni.org/karta>))¹². Oprócz wymienionych słowników uwzględniono również inne onomastykone dotyczące głównie pogranicza polsko-ukraińskiego (zob. Bibliografia).

Wyodrębnienie nazwisk równych apelatywom przeprowadzono przez wskazanie obecności danego wyrazu w zasobie leksykalnym języka ogólnoukraińskiego bądź w gwarach ukraińskich. Istotna jest – w przyjętych w niniejszym tekście założeniach – obecność danego wyrazu na omawianym pograniczu polsko-ukraińskim. Przyjmuje się zasadę stwierdzenia ich obecności w XIX-wiecznym słowniku gwar ukraińskich Borysa Hrynczenki *Słowar' ukrajinskoji mowy*, t. 1–4 (dalej: Hrin)¹³ oraz w regionalnym słowniku Hryhorija Arkuszyna *Słownik zachidnopoliskich howiok* [2016] (dalej: SŁZH) i in. (zob. Bibliografia). W celach porównawczych wykorzystano, obok ukraińskich, polskie źródła leksykograficzne, a mianowicie *Słownik gwar polskich* Jana Karłowicza (dalej: SGPK), *Słownik gwar polskich* oprac. przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie (dalej: SGP PAN) oraz Haliny Pelcovej *Słownik gwar Lubelszczyzny* (dalej: Pelc), a także inne słowniki i atlasy (zob. Bibliografia).

W artykule zostaną omówione następujące nazwiska: *Gładun/Gładuń*, *Haliburda*, *Hałaburda*, *Hładun*, *Hołod*, *Hołownia*. W materiale źródłowym

11 W części dotyczącej geografii analizowanych nazwisk występujących w słowniku krakowskim [ISNP] przyjmuje się, zgodnie ze źródłem, obowiązujący obecnie podział administracyjny. Stosowane w niniejszym artykule określenie „wschodnia Polska” oznacza obszar województw: podlaskiego, lubelskiego i podkarpackiego. Z kolei przez określenie „ziemie północno-zachodniej Polski” rozumie się województwa: warmińsko-mazurskie, pomorskie, zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie i opolskie, a także północną część podlaskiego, dawne suwalskie.

12 Zawarta w ISNU informacja o geografii nazwisk dotyczy stanu sprzed 2014 roku i ma obecnie wartość historyczną. Wynika to z faktu, że od roku 2014 do dziś z powodu wojny swoje dotychczasowe miejsce pobytu zmieniło, przemieszczając się wewnątrz kraju, jak i poza jego granice, ponad 10 mln obywateli Ukrainy (na podstawie informacji ze *Wstępu* do ISNU).

13 Słownik Hrynczenki (ukr. Hrynczenko, 1863–1910) gromadzi ponad 68 tys. wyrazów: z XIX-wiecznego literackiego języka ukraińskiego i z większości dialektów oraz z tekstów folklorystycznych [ze *Wstępu*, t. 1].

przywoływanym przy poszczególnych artykułach hasłowych podaje się nazwisko wymienione w *Spisie absolwentów Liceum*, liczbę poświadczeń danego nazwiska oraz rok, w którym występuje dane nazwisko w *Spisie absolwentów*; informacja zawarta w nawiasie dotyczy obecności/braku określonych nazwisk mieszkańców (właścicieli posesji) gminy Wisznice na rok 1977; wykaz nazwisk podany został w artykule GalaCzyż.

2. GŁADUN/ГЛАДУН

Gładun 5: 1956, 1962, 1995, 1999, 2003 (nzw. *Gładun* nienotowane w wykazie mieszkańców gminy Wisznice na 1977 r., GalaCzyż), ap. ukr. **gładun* (forma hiper. od ukr. *hładun*), zob. nzw. *Hładun*. W SGP PAN tylko *gładki* w różnych znaczeniach, m.in. 'o człowieku: ładny, urodziwy' [SGP PAN VIII: 401], brak natomiast **gładun*. W gwarach polskich Lubelszczyzny tylko *gładysz*, *gładyszek*, *gładyszka* 'gliniany garnek na mleko z jednym uchem' [Pelc, t. 6: 178]. Przyjąć należy, że na obszarze pogranicza polsko-ukraińskiego dwujęzyczna ludność świadoma jest systemowych opozycji, tj. ukraińskiego *h* wobec polskiego *g*, np. ukr. *duh/a* 'drewniany młot': pol. *duga* 'ts.' [zob. Czyżewski 1994: 243], ukr. *hrec/uch* 'placek z mąki pszennej (gryczanej) smażony na oleju': pol. *grecuch* [AGPUW, m. 43], stąd też w wyniku analogii ukr. *hładun*: pol. *gładun*; prawdopodobnie przekształcenie to dokonało się tylko na płaszczyźnie proprialne, tj. *Hładun*: *Gładun* (wspierane formalnie przez administrację)¹⁴.

Nazwisko *Gładun* poświadczane w inskrypcjach nagrobnych na cmentarzach wschodniej Lubelszczyzny: cmentarz w Holi, gm. Stary Brus, pow. włodawski: *Gładun*, 5 zapisów [CzyżAntrop: 32].

Liczba użytkowników nzw. *Gładun* w Polsce – według Rymut 1993 III: 377 – to 103 osoby.

Geografia nazwiska w Polsce: w województwie białkopodlaskim 20; znaczna część użytkowników wymienionego miana zamieszkuje województwa póln.-zach.: olsztyńskie 22, elbląskie 13, szczecińskie 8, legnickie 17, wrocławskie 6, zielonogórskie 1 [Rymut, t. 3: 377]. W ISNP brak miana *Gładun*.

W zbiorach antroponimicznych Ukrainy, tj. w słowniku Red'ki (w części wykazu nazwisk z literą *G* (*Г*), w której jest znaczna liczba nazwisk zaczynających się od litery *G* (*Г*) [Red'ko, t. 1: 271–279], brak nzw. *Gładun* wobec licznie poświadczanego nzw. *Hładun* [Red'ko, t. 2: 211]. W ISNU nie występuje nzw. *Gładun* /ГЛАДУН.

Sumując, nzw. *Gładun* utworzone zostało na płaszczyźnie proprialne od ukr. nzw. *Hładun* w wyniku systemowej opozycji fonetycznej istniejącej w języku

¹⁴ Wymagałoby to stwierdzenie analizy danych źródłowych znajdujących się w archiwach.

ukraińskim i polskim, tj. ukr *h*: pol. *g*, por. *duha*: *duga*. Dwujęzyczna ludność zamieszkująca pogranicze polsko-ukraińskie ma świadomość istnienia takiej opozycji.

Można również przyjąć inne wyjaśnienie. Do powstania nzw. *Gładun* z nzw. *Hładun* mogło dojść pod wpływem języka administracji rosyjskiej i/lub polskiej. W urzędowych tekstach rosyjskich (obowiązujących na badanym terenie do 1915 roku) litera *Г* oznaczała głoskę *g*, stąd podane przez nosiciela nzw. *Hładun* było zapisywane w dokumencie rosyjskojęzycznym przez urzędnika rosyjskiego jako *ГЛАДУН*, i odczytywane oficjalnie jako *Gładun*.

3. GŁADUŃ/ГЛАДУНЬ

Gładuń 1: 1980 (nzw. nienotowane w wykazie mieszkańców gminy Wisznice na 1977 r., GalaCzyż; brak też w inskrypcjach nagrobnych wschodniej Lubelszczyzny, CzyżAntrop).

Nzw. *Gładuń* jest wariantem od *Gładun*. W gwarach pogranicza polsko-ukraińskiego może dochodzić w wyniku wyrównań analogicznych do zmiany pierwotnego *n* w *ń*, jak pokazują to przykłady z gwar włodawskich, np. *drabina*: *drabińa*, *lucerna*: *lucernia* [Czyżewski 1994: 202]. Być może podobna zmiana nastąpiła w przypadku nzw. *Gładun* w *Gładuń*.

Geografia występowania. W wykazie nazwisk Rymut III: 377 nie ma poświadczenia nzw. *Gładuń* z białkopodlaskiego ani z województw wschodnich graniczących z Ukrainą, są natomiast z obszaru płn.-zach. Polski. Miano *Gładuń* w Rymut III: 377 ma 38 użytkowników, w tym na ziemiach płn.-zach. 25; najwięcej w województwach zielonogórskim 11 i legnickim 7. W ISNP brak jest nzw. *Gładuń*. Geografia występowania nzw. *Gładuń* wskazuje na proveniencję wschodnią (użytkownicy wymienionego miana to ludność wysiedlona z dawnych Kresów i/lub przesiedlona w czasie akcji „Wisła”).

4. HALIBURDA/ГАЛИБУРДА

Haliburda 1: 1989 (nzw. *Haliburda* nienotowane w wykazie mieszkańców gminy Wisznice na 1977 r., zob. GalaCzyż; brak też w inskrypcjach nagrobnych wschodniej Lubelszczyzny, CzyżAntrop), ap. **haliburda* (w dwujęzycznych gwarach pogranicza włodawskiego występuje zjawisko mieszania spółgłosek *ł* i *l*, np. *młynkować*: *mlynkować*, *plyta*: *plita*, *widły*: *widly* [por. Czyżewski 1994: 217]); Hrin I nie notuje ap. *halaburda*; Red'ko i Biryła nie rejestrują nzw. *Haliburda*.

W języku polskim leksem **haliburda* nienotowany w słowniku Rykaczewskiego (SJPR), podobnie jak w SGP PAN.

Geografia nazwiska *Haliburda*. Według Rymut 1993 IV: 28 miano to nosi 16 użytkowników; najwięcej w białkopodlaskim 10, w chełmskim i lubelskim

pojedyncze zapisy; poza tym obszarem są województwa siedleckie i kieleckie po 1 oraz warszawskie 2. W ISNP brak miana *Haliburda*.

Sumując, nzw. *Haliburda* na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim jest być może przekształceniem fonetycznym ap. *hałaburda*: *halaburda*: **haliburda*; nzw. niejasne.

5. HAŁABURDA/ ГАЛАБУРДА

Halaburda 1: 1983 (nzw. nienotowane w wykazie mieszkańców gminy Wisznice na 1977 r., GalaCzyż; brak też wymienionego miana w inskrypcjach nagrobnych wschodniej Lubelszczyzny, CzyżAntrop): ap. ukr. *hałaburda* 1. 'bójka, awantura', 2. 'awanturnik' [Hrin, t. 1: 267], pol. *hałaburda* z ukr. 'ts.' [ESUM, t. 1: 455]; Red'ko [t. 1: 183] wyprowadza nzw. *Halaburda* od ap. *hałaburda* 1. 'awantura', 2. 'awanturnik'; Biryła: 96 wywodzi od ukr. ap. *hałaburda* w znacz. 1 i 2; SPZB nie notuje. We współczesnym języku ukraińskim wyraz *hałaburda* występuje z kwalifikatorem *dial.* w znaczeniu 'awantura' [BusełWTS: 171].

W języku i gwarach polskich: *hałaburda* o człowieku: 'krzykliwy', 'zawadiaka, awanturnik' [SGP PAN IX: 558]; geografia wyrazu *hałaburda* w gwarach polskich o zasięgu pñ.-wsch.: część województwa białostockiego [SGP PAN IX: 558]; wyjątkowo *hałaburda* w znaczeniu 'nadzienie z makucha konopnego lub lnianego do pierogów', biłgorajskie [Pelc, t. 6: 193]. We współczesnej polszczyźnie wyraz *hałaburda* 'krzykliwy, burda, hałasujący, awanturnik, zawadiaka' zaliczany jest – według Kwiryny Handke, Hanny Popowskiej-Taborskiej i Ireny Galsterowej – do słownictwa odchodzącego [Handke: 127]; podobnie do wyrazów przestarzałych zalicza SJPSzym I: 722: *hałaburda* 'awanturnik, zawadiaka, krzykacz'. W słowniku etymologicznym Brücknera: „*hałaburda*, dawniej i *haraburda* 'zawadjaka'; z *hała-* lub *hara-*, okrzyk lekceważenia (jak *hała-drała*, na *hałaj-bałaj*), i *burda* 'walka'” [SEBrü: 168]. Według ESUM [t. 1: 453] *hałaburda* w języku polskim jest zapożyczeniem z ukraińskiego. W języku rosyjskim różni się znaczeniem od ukraińskiego, ros. *chałaburda* 'niedbały, niechluj' [za: ESUM, t. 1: 453].

Nazwisko *Halaburda* poświadczane w źródłach historycznych XVII wieku: *Галабж(р)да: Богданъ Галабж(р)да* (1649), SUM XVI–XVII, wyp. 6: 184.

Na obszarze Ukrainy liczba użytkowników nzw. *Hałaburda* wynosi 953 osoby [ISNU: *галабурда*]. W Polsce według Rymut 1993 [t. 4: 39] liczba osób noszących wymienione miano wynosiła 339; natomiast wedle najnowszych danych zespołu krakowskiego stanowi 294 [ISNP: *Halaburda*].

Geografia nazwiska. W Polsce nzw. *Halaburda*, ma – według Rymut 1993 IV: 31 – najwięcej poświadczeń z pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego: województwo białostockie 52, zaś białskopodlaskie 3; dominują z wymienionym

mianem mieszkańcy województw północno-zachodnich, łącznie 124; spośród tej grupy najwięcej w województwach gorzowskim 32 i szczecińskim 25.

Według danych zespołu krakowskiego [ISNP] najwięcej użytkowników nzw. *Hałaburda*, mieszkających na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim, ma województwo podlaskie 62, natomiast lubelskie tylko 1 i tyle też podkarpackie; inaczej jest na obszarach północnej i zachodniej Polski, obejmujących województwa: warmińsko-mazurskie, pomorskie, zachodniopomorskie, lubuskie i dolnośląskie, łącznie 139 użytkowników nazwiska *Hałaburda* [zob. mapa *Hałaburda*, w: ISNP]).

Na Ukrainie – według Red’ki [t. 1: 183] – nazwisko *Hałaburda* odnotowano głównie w obwodach zachodnich: rownieńskim, tarnopolskim, winnickim, i na wschodzie w dniespropietrowskim. Szczegółową informację o geografii nazwiska *Hałaburda* przynosi mapa *залабурда* zamieszczona na stronie ISNU. Najwięcej nosicieli nzw. *Hałaburda* mieszka w zachodniej Ukrainie (z wyjątkiem obwodu zakarpackiego), tworząc zwarty obszar występowania; w środkowej części, a dokładnie w obwodach kijowskim i winnickim; zaś wyspowsy zasięg jest na południu w obwodzie odeskim; na wschodzie Ukrainy są to enklawy, mianowicie w obwodach: charkowskim, dniespropietrowskim i donieckim.

W słowniku nazwisk Arkuszyna z terytorium północno-zachodniej Ukrainy nzw. *Hałaburda* nie występuje [SprPZU]; nie notuje autor też takiego przezwiska [SPrizU].

Sumując, nzw. *Hałaburda* typowe dla pogranicza polsko-ukraińskiego, powstałe od ukr. ap. *hałaburda* o zróżnicowanym znaczeniu, jest w języku polskim wyrazem wychodzącym z użycia. Zestawienie liczby użytkowników nzw. *Hałaburda* w Polsce, wynikające z porównania danych w Rymut i ISNP, wykazuje tendencję spadkową.

6. HŁADUN /ГЛАДУН

Hładun 6: 1953, 1960, 1967, 2002, 2005, 2007 (nzw. *Hładun* występujące w wykazie mieszkańców gminy Wisznice na 1977 r. ma stosunkowo liczne poświadczenia; jest też odnotowane w materiale historycznym z 1847 roku [GalaCzyż: 355]), ap. ukr. *hład/un* 1. ‘otyły, tłusty mężczyzna’, 2. ‘rodzaj żmii’, 3. ‘rodzaj rośliny’ [Hrin, t. 1: 287]; w tym ostatnim znaczeniu jako ‘roślina, *Herniaria glabra* L.’ notuje Kobiw 215 (też inne rośliny o rdzeniu *hład-*, m.in.: *hładucha bahniana* ‘*Liparis loeselii*’, odpowiednik nazwy w ogukr. *ostudnyk hołyj*, tutaj: *hołyj* ‘beżolistny, a więc *gładki*’, *hładunka* [Makowiecki, za: ESUM, t. 1: 519]). Red’ko I: 211 przyjmuje pochodzenie nzw. *Hładun* od ap. *hładun* w znaczeniach 1.–3. podanych przez Hrin I: 287, zaś Biryła od ap. *hładun* ‘nazwa rośliny’ [Biryła: 110].

W gwarach zachodniopoleskich notuje Arkuszyn *hładun* 1. ‘tłusty człowiek’, 2. ‘roślina, *Agrimonia eupatoria* L.’ [SłZH: 89]. Kobiw pod nazwą *Agrimonia eupatoria* L. wymienia tylko *hład/ysz*, *hład/ysznyk*, *hładuszyk* [Kobiw: 41]. Brückner łączy *hładon*, powołując się na pisarzy XVII wieku: *hładon* „o koniu, z rus. o ‘gładkim’, *gładyszu*” [SEBrü: 172]; w gwarach polskich *gładki* ‘o koniu: zdrowo, dobrze wyglądający’ [SGP PAN, t. 8: 402]; z kolei wyraz *hładysz* – według Brücknera – to człowiek [tłusty] [SEBrü: 172]; ap. *hładun* nie not. SGP PAN, tylko *hładysz*, *hładyszka* [SGP PAN, t. 10: 32] z odesłaniem do *gładysz* 1. ‘naczynie gliniane’, 2. ‘roślina, konwalia majowa, *Convallaria majalis*’; *gładyszka* w zn. 1. [SGP PAN, t. 8: 405–406]. Brakuje *hładun* w słowniku Pelcowej, tylko *hładyszka* ‘gliniany garnek na mleko z jednym uchem’ [Pelc, t. 6: 195].

Słownik ukraiński XVI–XVII notuje pod datą 1649 nzw. *Гладжнѣ: Семень гладжнѣ*¹⁵, *Миха(и)ло гладжнѣ* [SUM XVI–XVII, wyp. 6: 215]. Wcześniej wzmiankuje Biryła, powołując się na dane Tupikowa, że nzw. *Hładun* jest poświadczony w XVII wieku [Biryła: 110].

Liczba użytkowników: nzw. *Hładun* w Polsce – według Rymut IV: 125 – ma 152 poświadczenia; w ISNP brak miana *Hładun*. Na Ukrainie nzw. *Hładun* nosi 4977 osób [ISNU: *гладун*].

Geografia nazwiska. W Polsce nzw. *Hładun* – według Rymut – występuje głównie w dwóch obszarach: a) na pograniczu polsko-ukraińskim: w białkopodlaskim 38, w chełmskim 4, tarnobrzeskim 3; b) na ziemiach pñ.-zach. Polski: łącznie 70 użytkowników miana, najwięcej na tym obszarze w województwach: szczecińskim 17, jeleniogórskim 17 i gdańskim 10 [Rymut, t. 4: 125].

Na obszarze Ukrainy nzw. *Hładun* występuje – według Red’ko I: 211 – w obwodach: wołyńskim, lwowskim, chmielnickim, tarnopolskim, iwanofrankowskim, winnickim, sumskim, dnipropropietrowskim, połtawskim. Arkuszyn podaje nzw. *Hładun* z obwodów wołyńskiego i lwowskiego [SprPZU: 88]. Najpełniej zasięgi nzw. *Hładun* wyznacza ISNU [*гладун*]; miano to występuje niemalże na całym terytorium Ukrainy. Największy stopień zagęszczenia jest w obwodach zachodnich (poza zakarpackim); w centrum Ukrainy znajduje się kilka ośrodków o dużym natężeniu użytkowników wymienionego miana, np. kijowski, czerkaski; na wschodzie dość licznie w obwodzie charkowskim, zaś na południu – w chersońskim [ISNU: *гладун*].

Sumując, nzw. *Hładun* na pograniczu polsko-ukraińskim ma proveniencję wschodnią. Apelatyw *hładun* występuje w potocznym ukraińskim zasobie leksykalnym w znaczeniu ‘tłusty człowiek’; poświadczony też w ukraińskich źródłach gwarowych. W polskim zasobie słownikowym wyraz *hładun* jest

15 Zapis *гладжнѣ* podany w Słowniku małą literą z.

nieobecny. Utworzony zaś od wymienionego apelatywu antroponim *Hładun* ma ograniczony zasięg występowania i funkcjonuje w wariantywnej postaci jako *Gładun*.

7. HOŁOD/ГОЛОД

Hołod 2: 1971, 1974 (nzw. nienotowane w wykazie mieszkańców gminy Wisznice na 1977 r. [GalaCzyż]; nzw. *Hołod* poświadczone jednorazowo w inskrypcji nagrobnej cmentarza prawosławnego w Kodeńcu, gm. Dębowa Kłoda, pow. Parczew [CzyżAntrop: 37]: ap. *h/ołod* 1. 'głód' „Opuchnu z hołodu”, „My musily bidowaty hołodom terpity”, 2. 'roślina, *Rumex Acetosa* L.' [Hrin I: 303]; *hołod* w gwarach łemkowskich, ogukr. 'szczawel kysłyj' ['kwaśny szczaw'], pol. 'rodzaj szczawiu, *Rumex Acetosa* L.'; *hołod* '*Capsella bursa – pastoris* L.', w gwarach zachodniopoleskich [Kobiw: 355]; w gwarach łemkowskich *hołod* '*Erophila verna*', też derywaty *hołodok jaryj*, *hołodec wesnianyj* [Kobiw: 176].

W polskich gwarach odpowiednikiem fonetycznym ukr. *hołod* jest pol. *głód*. W gwarach Lubelszczyzny występuje zarówno apelatyw *głód* w obu (jak w gwarach ukraińskich) znaczeniach, tj. ogólnym: 1. 'głód, brak pożywienia': „A jak był głód, to sie te łubode jadło” (Staw Noakowski) [Pelc, t. 9: 128], oraz *głód* w znaczeniu 2. *głód* 'chwast – wiosnowka pospolita, *Erophila verna*': „Głodno to wczesno wiosno już na polu jest, łodyga bez liści, a na wirzchu drobniotkie białe kwiatki” (Brzeźnica Bychawska) [Pelc, t. 5: 163. (t. 9: 128¹⁶)].

Występują w gwarach polskich (podobnie jak w ukraińskich) również derywaty od pol. *głód*- (z ukr. *hołod*): *głodek* 'chwast – wiosnowka pospolita, *Erophila verna* L.': „Głodek to roślina, co rozwija sie najlepj w czasie wiosennyj suszy i una zapowiada głód” (Żdżary). „Głodek to listki malutkie, szczerbate zielsko” [Pelc, t. 5: 162]; formie tej odpowiadają podane poprzednio ukr. *Hołodec' wesnianyj*. W gwarach południowej Lubelszczyzny notuje Pelcowa *głodek* '*Spergula arvensis*': „głodek, przestrzegał przed głodowym rokiem, tera coś wygi-nął” [Pelc, t. 5: 162¹⁷]. W gwarach polskich *hołod* tylko w powiedzeniu „ni syt, ni hołod” 'ani syty, ani głodny' [SGPK, t. 2: 188]. W gwarach Lubelszczyzny tylko *hołodec* [Pelc, t. 4: 91].

Geografia nazwiska. Na ogólną liczbę 280 użytkowników nzw. *Hołod* największą frekwencję ma to miano w województwie lubelskim 103; spośród gmin tegoż województwa głównie usytuowanych w pasie nadbużańskim wyróżniają się frekwencją gminy: Włodawa i Dębowa Kłoda po 17, Podedwórze 14 oraz

16 W Pelc, t. 9 dotyczącym leksemu *głód* jest odsyłacz do tomu 5: 163, poświęconemu nazwom roślin.

17 W gwarach ukraińskich *Spergula arvensis*, ukr. *szperhel polowyj*, brak nazw w odniesieniu do wymienionej rośliny z podstawą *hołod*, por. np. *promieżnyk*, *torycia*, *szpergel* [Kobiw: 390].

Wiryki i Miasto Chełm po 11. Z obszaru ziem północnej i zachodniej Polski, tj. województw: warmińsko-mazurskiego, pomorskiego, zachodniopomorskiego, lubuskiego, dolnośląskiego i opolskiego, w których występuje łącznie 135 użytkowników nzw. *Hołod*, najwięcej – spośród wymienionych województw – mają: dolnośląskie 60, zachodniopomorskie 26 oraz po 20 warmińsko-mazurskie i lubuskie [zob. mapa *Hołod*, w: ISNP].

Na obszarze Ukrainy nzw. *Hołod* występuje – według Red’ki – w części obwodów południowo-zachodniej Ukrainy: lwowskim, tarnopolskim, iwanofrankowskim, a także w obwodach centralnych – kijowskim i sumskim [Red’ko I: 225]. Według INSU poświadczono 1922 nosicieli nzw. *Hołod* [zob. ISNU: 2010d]. Najwięcej użytkowników wymienionego miana zamieszkuje w obwodach zachodniej Ukrainy: wołyńskim, lwowskim, tarnopolskim, wyspowo zakarpackim, zaś enklawami – w części północno-środkowej: w obwodach kijowskim, czerernihowskim i sumskim. Na wschodzie Ukrainy nzw. *Hołod* ma zasięg rozproszony – w obwodach ługańskim, donieckim i charkowskim; podobnie w obwodach południowych: chersońskim, mikołajowskim i odeskim; niekiedy zasięg jest wyspowy [ISNU: 2010d]. Można przyjąć, że względu na historię osadnictwa ludności Ukrainy, że ośrodkiem, z którego wywodzili się użytkownicy omawianego miana, była zachodnia część kraju.

Sumując, nzw. *Hołod* – typowe dla pogranicza polsko-ukraińskiego – powstało od ukr. apelaywu *hołod* o różnym znaczeniu w języku ogólnym i w gwarach ukraińskich, w polskich gwarach kresowych zaś w zasadzie nie występuje leksem *hołod*, lecz jego odpowiednik *głód*. Na badanym pograniczu można obserwować różnorodność form właściwych dla języka polskiego i ukraińskiego, przy zachowaniu podobieństwa znaczeń (widoczne to jest w nominacji roślin).

8. HOŁOWNIA/ГОЛОВНЯ

Hołownia 1: 2009 (nzw. *Hołownia* notowane w wykazie mieszkańców gminy Wisznice na 1977 roku: Kolonia Wisznice i Ratajewicze [GalaCzyż: 355]; brak natomiast w inskrypcjach nagrobnych wschodniej Lubelszczyzny [CzyżAntrop: 37], ap. *hołownia* 1. ‘opalone polano, [głownia]’, 2. ‘pasożyt na zbożu, głownia’, 3. ‘*Ustilago maydis*, grzyb wywołujący chorobę zboża’ [Hrin, t. 2: 47]; Red’ko wywodzi nzw. *Hołownia* od ap. *hołownia* 1. ‘opalona kłoda’, 2. ‘choroba roślin, głownia’ [Red’ko I: 224]. W gwarach ukraińskich Podlasia *hołowni/a* ‘głownia, kawałek nadpalonego drewna używany przez tracza do czernienia sznura’ [SUHP: 105]. W słowniku gwar zachodniopoleskich Arkuszyna obok leksemu *hołownia* jest odsyłacz do *hołoweńka* ‘niedopalone, nadwęglone polano’ oraz *hołowieszka* ‘głownia używana przy pracach ciesielskich do czernienia sznura’

służącego do wyznaczenia linii na kłodzie podczas jej obróbki, por. „hołow/eszkoju sznura nam/azuwały y tak hodbywały znak/i na kołody” [SŁZH: 95]. Z kolei w gwarach północno-zachodniej Białorusi nie poświadczono nazwy *hołowni/a haławni/a*, tylko *haławieszka*, *hołowieszka* 1. ‘nadwęglone polano’, 2. ‘grzyb, pasożyt w życie, sporysz’: „Haławieszki u życi rastuc” [SPZB I: 47]. W XIX-wiecznym słowniku Nosowicza tylko *hołowieszka* ‘głownia’ „pobi kocerhoju hołowieszku, szto b skoriej zhorieła” [Nosowicz, t. 1: 117]. W gwarach polskich brak poświadczenia wyrazu *hołownia* w SGP PAN X, z. 2: 62; nie występuje też w gwarach polskich Lubelszczyzny [Pelc, t. 12: 478, indeks]. Jest zaś w gwarach polskich leksem *głownia* jako odpowiednik ukr. *hołownia*, bliiski semantycznie: 1. ‘palące, tłące lub nadpalone drewno’, 2. ‘nadpalony kawałek drewna, używany w ciesielstwie [...] do czernienia sznura służącego do wyznaczania linii prostej’, 3. ‘kawałek smolnego drewna używany do rozpalaćnia ognia’, 4. ‘łuczywo lub kij z nawiniętymi na jego koniec pakułami [...] służące do oświetlania’, 5. ‘o czymś przepalonym, nadpalonym niesionym przez wiatr podczas pożaru’, 6. ‘grzyb pasożytniczy wywołujący chorobę zbóż, sporysz’ oraz pl. tant. *głownie* ‘choroba zboża wywołana grzybem pasożytniczym, śnieć’ [SGP PAN, t. 8, z. 3: 464–465]. W gwarach polskich Lubelszczyzny pod hasłem *głownia* zanotowano ‘czerwone węgle, które pozostają w piecu po spaleniu drzewa’, definicję tę uzupełniają wypowiedzi informatorów: „Głownia to palące się polano drzewa, które wypadnie z pieca” (Ruda Solska); „Głownia to palące się polano drzewa” (Łańcuchów) [Pelc, t. 6: 178–179].

Buczyński nzw. *Hołownia* notuje we wsi Huszcza pod Białą Podl. jako sporadyczne wśród powszechnych w tej miejscowości antroponimów proveniencji mazowieckiej typu *Czarnocki* od n.m. *Czarnoty*, *Dołęgowski* od n.m. *Dołęga*, *Kaczyński* od n.m. *Kaczyno* [Buczyński 1967: 224]. Wymieniony badacz nzw. *Hołownia* wyprowadza „od nazwy herbu *Hołownia*, typowego dla szlachty białoruskiej” [Buczyński 1967]¹⁸. Z kolei Biryła w ogóle nie wymienia nzw. *Hołownia* w *Słowniku białoruskich antroponimów apelatywnych* [Biryła: 113].

Nzw. *Hołownia* poświadczane w historycznych materiałach źródłowych: *Головня: Дворанинъ нашою, князю Петръ Головнъ* (1512), *Степанъ головня* (1649) [SUM XVI–XVII, wyp. 7: 3]. Źródła polskie nzw. *Hołownia* datują także na podobny okres, tj. na wiek XVI 1523 i XVII 1690 [*Antroponimia polska* II, za: ISNP]. Według krakowskiego zespołu onomastów nzw. *Hołownia*, od ukr. ap. *hołownia* ‘głownia’, pol. *głownia* ‘pochoćnia’ [SStp za: ISNP].

Liczba użytkowników nzw. *Hołownia*. W Polsce – według Rymut 1993 IV: 146 – miano to identyfikowało 1322 osoby, a według danych krakowskiego zespołu

18 Buczyński powołuje się na dzieło *Herbarz Polski* Kaspra Niesieckiego [Niesiecki 1839].

onomastycznego z lat 2014–2021 zawartych w ISNP liczba użytkowników nzw. *Hołownia* wynosi 1344 osoby [ISNP: *Hołownia*]. Z kolei na terytorium Ukrainy według ISNU nzw. *Hołownia* identyfikuje 2583 osoby [zob. ISNU: *Головня*].

Geografia nazwiska. W Polsce nzw. *Hołownia* ma dużą frekwencję w pasie pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego: w województwach lubelskim 290 i podlaskim 266. Drugi obszar, na którym dominuje wymienione miano, to ziemie pñ.-zach. Polski; łącznie 555 użytkowników nzw. *Hołownia*, w tym najwięcej w województwach lubuskim 158, zachodniopomorskim 110 oraz warmińsko-mazurskim i dolnośląskim po 105. Interesująca jest frekwencja wymienionego miana w układzie podziału administracyjnego na gminy. Najwięcej użytkowników nzw. *Hołownia* zamieszkuje gminy pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego: gminy powiatu Biała Podlaska: gmina Miasta Biała Podlaska 91, Łomazy 75, Piszczac 20, Tuczna 18 oraz sąsiadująca ze wspomnianym powiatem gmina Radzyń Podlaski 33, w części północnej wymienionej granicy polsko-białoruskiej zaś: gminy Miasto Białystok 67, Sokółka 40, Dąbrowa Białostocka 23 [zob. mapa *Hołownia*, w: ISNP].

Na terytorium Ukrainy – według Red’ki [t. 1: 224] – nzw. *Hołownia* ma poświadczenie w obwodach winnickim, dniepropietrowskim, donieckim i chersońskim. Pełne dane sprzed 2014 przynosi ISNU. Na 2583 użytkowników wymienionego miana z dużą frekwencją charakteryzują się obwody usytuowane w pasie północnym Ukrainy; ta strefa rozciąga się od obwodu żytomierskiego, przez kijowski, połtawski, charkowski aż do ługańskiego i donieckiego. Inny jest zasięg nzw. *Hołownia* w części zachodniej Ukrainy, a mianowicie wyspowy, taki stan występuje w obwodach: wołyńskim, lwowskim, zakarpackim oraz podobny w obwodach południowych: chersońskim, mikołajowskim i odeskim [ISNU: *Головня*]. Arkuszyn ma pojedyncze poświadczenie nzw. *Hołowni/a* w obwodzie wołyńskim [SprPZU: 93].

Sumując, nzw. *Hołownia* utworzone od ukr. ap. *hołownia* zróżnicowanego semantycznie w języku ogólnym i gwarach ukraińskich ma swój odpowiednik w języku polskim w leksemie *głownia*. Tak więc różnym formom współlistniejących języków, tj. ukr. *hołownia*: pol. *głownia* właściwe jest podobne znaczenie. Ukraińskojęzyczni użytkownicy nzw. *Hołownia* są świadomi znaczenia apelatywu *hołownia*, w przeciwieństwie do ich polskojęzycznych nosicieli wymienionego miana. Ci ostatni nie dostrzegają powiązania płaszczyzny apelatywnej *hołownia*? z proprialną *Hołownia*.

Wnioski

Dokonany przegląd nazwisk odapelatywnych, powstałych w wyniku derywacji semantycznej, wskazuje, że omówione tutaj antroponimy mają proveniencję

polsko-ukraińską/wschođniosłowiańską. Apelatywy *Gładun/Gładuń*, *Haliburda*, *Hałaburda*, *Hładun*, *Hołod* i *Hołownia*, będące przeniesieniami na płaszczyznę propriálną, poświadczają bądź formą, bądź semantyką, a także geografią nazwisk i odpowiadających im leksemów, że są to nierzadko archaizmy peryferyjne. Odrębnych badań, pogłębionych historycznie, wymaga, w przypadku zróżnicowania semantycznego danego wyrazu, wyznaczenie warstw chronologicznych właściwych określonym znaczeniom. Wykorzystanie metodologii właściwej geolingwistyce i włączenie w tę procedurę badawczą teorii „centrum i peryferii językowych/etnicznych” może prowadzić do wniosków o innowacjach nzw. *Hładun*: nzw. *Gładun* i archaizmach leksykalnych/semantycznych, np. *hałaburda* 1. ‘awanturnik’, 2. ‘awantura’.

Wykaz skrótów

ap. – apelatyw,	płd.-zach – południowo-zachodni,
dial. – dialektalny,	płn.-wsch. – północno-wschodni,
hiper. – hiperpoprawny,	płn.-zach – północno-zachodni,
n.m. – nazwa miejscowa,	pol. – polski, z polskiego,
not. – notuje,	por. – porównaj,
nzw. – nazwisko,	ros. – rosyjski,
ogukr. – ogólnoukraiński,	ts. – tak samo,
pl. tant. – pluralia tantum,	ukr. – ukraiński.

Bibliografia

Słowniki i atlasy (wraz ze stosowanymi skrótami)

AGPUW – Czyżewski Feliks (1986), *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin.

Biryła – Biryła Mikołaj B. (1969), *Bielaruskaja antrapanimija*, 2: *Prozwiszczy, utworaniya ad apelatywnaj leksiki*, Minsk.

SEBrü – Brückner Aleksander (1970), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.

BuselWTS – Busel Wjaczesław A., red. (2001), *Wetykyj słownyk suchasnoji ukrajins’kohoji mowy*, Kyjiw.

CzyżAntrop – Czyżewski Feliks (2013), *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych*, cz. 1: *Słownik nazwisk*, Lublin.

ESUM – Melnychuk Ołeksandr S., red. (1982–2012), *Etymolohicznyj słownyk ukrajins’kohoji mowy*, t. 1–6, Kyjiw.

- GalaCzyż – Gala Sławomir, Czyżewski Feliks (1978, 1979), *Nazwiska ludności gminy Wisznice w województwie białkopodlaskim*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, t. 33/34, 21, sectio F, s. 293–371.
- Handke – Handke Kwiryna, Popowska-Taborska Hanna, Galsterowa Irena (1996), *Nie dajmy zginąć słowom. Rzecz o odchodzącym słownictwie*, Warszawa.
- Hrin – Hrinchenko Borys (1907–1909), *Słownik ukraiński mowy*, uporządk. z dodatkiem własnego materiału Borys Hrinchenko w czterech tomach, Kyjów (reprint: Kyjów 1996).
- ISNP – *Internetowy słownik nazwisk w Polsce*, oprac. przez zespół Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie, w składzie: Barbara Czopek-Kopciuch (zm. 2020), Haliszka Górny, Małgorzata Magda-Czekaj, Elena Palinciuc-Dudek, Katarzyna Skowronek, Elżbieta Supranowicz, <https://nazwiska.ijppan.pl> [dostęp: 15 kwietnia 2025]. [rejestr PESEL z 2014 roku].
- ISNU – *Ridni henealohiczne towaristwo: [Internetowy słownik nazwisk na terytorium Ukrainy]*, <https://ridni.org/karta> [dostęp: 13 kwietnia 2025]. [ISNU z okresu 2011–2013 (wraz z zamieszczoną mapą ilustrującą zasięgi określonego nazwiska umieszczonego w bazie słownika)].
- Kobiw – Kobiw Jurij (2004), *Słownik ukraińskich naukowych i narodowych nazw suitynych roślin*, Kyjów.
- Nosowicz – Nosowicz Iwan I. (1870), *Słownik białoruskiego nareczija*, Sankt Pietierburg, wyd. fototyp. I.I. Nasavič (1870), *Slovar’ bėlarusskago narėčija*, Sanktpietierburg, von G. Freidhof, P. Kosta (1984), *Nachdruck und Nachwort in zwei Bänden*, Verlag Otto Sagner, Specimina Philologiae Slavicae, München.
- Pelc – Pelcowa Halina (2012–2023), *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Lublin: t. 4 (2016): *Sad i Ogród warzywny, Budownictwo i przestrzeń podwórza*, t. 5 (2017): *Świat roślin*, t. 6 (2019): *Pokarmy*, t. 9 (2021): *Przestrzeń wsi. Ukształtowanie powierzchni. Życie społeczne i zawodowe*, t. 12 (2023): *Czynności – miary – uczucia. Cechy i właściwości. Inne. Teksty gwarowe. Indeks haseł*.
- Red’ko – Red’ko Julijan (2007), *Słownik suczyasnych przywyszcz u dwuch tomach*, t. 1: A–M, t. 2: N–Ja, Lwiw.
- Rymut – Rymut Kazimierz, wyd. (1992–1994), *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 1–10, Kraków.
- SGPK – Karłowicz Jan (1900–1911), *Słownik gwar polskich*, t. 1–6, Kraków; też: Białska Biblioteka Cyfrowa, <https://bbc.mbp.org.pl/dlibra/publication/11845/edition/10732?language=pl> [dostęp: 10 kwietnia 25].
- SGP PAN – *Słownik gwar polskich* (1977–), oprac. Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie, pod kier. Mieczysława Karasia, od t. 2 pod kier. Jerzego Reichana, od t. 4 pod kier. Joanny Okoniowej, od t. 9 pod kier. Renaty Kucharzyk, Wrocław–Kraków.

- SJPR – Rykaczewski Erazm, oprac. (b.r.), *Słownik języka polskiego podług Lindego i innych nowszych źródeł*, Warszawa.
- SJPSzym – Szymczak Mieczysław, red. (1978–1981), *Słownik języka polskiego*, t. 1–3, Warszawa.
- SiZH – Arkuszyn Hryhorij, *Słownik zachidnopolis'kich howirok*, wyd. 2, Łuc'k 2016.
- SPrizU – Arkuszyn Hryhorij, uporiad. (2009), *Słownik prziwys'k piwniczno-zachidnoji Ukrainy*, t. 1–3, Łuc'k.
- SPrPZU – Arkuszyn Hryhorij, uporiad. (2013), *Słownik prziwyszcz piwniczno-zachidnoji Ukrainy ta sumiżnych zemel*, Łuc'k.
- SUHP – Arkuszyn Hryhorij (2025), *Słownik ukrajins'kich howirok Pidlaszszia*, Łuc'k.
- SPZB – Mackiewicz Juzefa F., red. (1979–1986), *Słoŭnik biełaruskich haworak paŭnocna-zachodniaj Biełarusi i jaje pahraniczczu u piaci tamach*, t. 1–5, Minsk.
- SUM XVI–XVII – Hryncyszyn Dmytro H., red. (1994–), *Słownik ukrajins'koji mowy XVI-perszoji połowyny XVII st.*, Lwiw.
- SStp – Urbańczyk Stanisław (1953–2004), *Słownik staropolski*, t. 10–11, Warszawa–Kraków; <http://www.staropolska.pl/sloownik> [dostęp: 16 kwietnia 2025].
- Tupikow – Tupikow Nikołaj M., *Słowa' d'riewnierusskich licznych sobstwiennych imion*, Sanktpietierburg 1903, za: Biryła Mikołaj B. (1969), *Biełaruskaja antrapanimija*, 2: *Prozwiszczy, utworanyja ad apelatyŭnaj leksiki*, Minsk.

Literatura

- Buczyński Mieczysław (1967), *Wschodniosłowiańskie wpływy językowe w gwarze wsi Huszcza powiat Biała Podlaska*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, t. 22, 10, s. 223–256.
- Cieślak Aleksandra, red. *Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku* (2009), t. 1–2, oprac. Halszka Górny, Katarzyna Skowronek, Kraków.
- Czyżewski Feliks (1994), *Fonetyka i fonologia gwar polskich i ukraińskich południowo-wschodniego Podlasia*, Lublin.
- Czyżewski Feliks (2019), *Kilka uwag o nazwiskach z formantem -owicz/-ewicz na pograniczu polsko-ukraińskim (na przykładzie inskrypcji nagrobnych wschodniej Lubelszczyzny)*, w: *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Zofii Abramowicz*, red. Anna Rygorowicz-Kuźma, Krzysztof Rutkowski, Białystok, s. 149–166.
- Czyżewski Feliks (2021), *Jeszcze w sprawie nazw osobowych: rodzime czy obce. Nazwiska patronimiczne z sufiksem -uk na tle imiennictwa wschodniosłowiańskiego południowego Podlasia*, w: *Od tradycji do nowatorstwa. Studia nad nazwami własnymi*, red. Elżbieta Bogdanowicz, Jolanta Chomko, Anna Romanik, Białystok, s. 123–145.
- Czyżewski Feliks (2022), *Nazwiska prymarne motywowane apelatywami pochodzenia ukraińskiego (ruskiego) na południowym Podlasiu (na materiale inskrypcji*

- nagrobnych). *Komunikat*, w: *Słowa – znaczenia – konteksty. Prace ofiarowane prof. Władysławowi Makarskiemu*, red. Joanna Klimek-Grądzka, Anna Majewska-Wójcik, Lublin, s. 49–56.
- Czyżewski Feliks, Dudek-Szumigaj Agnieszka, Fronczek Zbigniew, red. (2022), *Leon Kunicki pisarz Pobuża*, Lublin–Włodawa.
- Kuraszkiewicz Władysław (1985), *Dialektologia. Przegląd gwar województwa lubelskiego* (1932), w: tenże, *Ruthenica*, red. nauk. Janusz Rieger, Warszawa, s. 8–21.
- Misiło Eugeniusz (1993), oprac., *Akcja „Wisła”. Dokumenty*, Warszawa.
- Niesiecki Kasper (1839), *Herbarz Polski*, t. 4, Lipsk 1839, [za:] Buczyński Mieczysław (1967), *Wschodniosłowiańskie wpływy językowe w gwarze wsi Huszcza powiat Biała Podlaska*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*”, t. 22, 10, s. 223–256.
- Stańczak Tomasz (2024), *Włodawa w latach 60. XIX wieku w świetle pamiętnika doktora Alfreda Sokołowskiego*, „*Zeszyty Muzealne*”, t. 21, s. 84–101.
- Szołucha Aleksander (2016), *70-lecie Liceum Ogólnokształcącego im. Władysława Zawadzkiego w Wisznicach 1946–2016*, „*IV Zjazd Absolwentów*”, Wisznice.
- Szołucha Aleksander (2019), *Miejsce Liceum Ogólnokształcącego w Wisznicach na tle placówek regionu w latach 1970–1979*, w: *Język i kultura pogranicza*, red. Agnieszka Dudek-Szumigaj, Warszawa, s. 21–26.
- Tarasiuk Dariusz (2010), *Wisznice. Dzieje miasteczka i okolic do 1918 roku*, wyd. 2, Lublin.

prof. dr hab. Feliks Czyżewski (prof. emeritus) – Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; zainteresowania badawcze: dialektologia słowiańska, onomastyka na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim, etnolingwistyka.